

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Bidden is danken

Onze Catechismus noemt het bidden het voornaamste der dankbaarheid. Daarom is bidden altijd danken. En is het eigenlijk niet in de haak, dat we onze kinderen leren vóór het eten te bidden en ná het eten te danken. En als we de dag beginnen met bidden en eindigen met danken. En als we met het danken voor ons huwelijk wachten tot we 25 jaar getrouwd zijn. En je niet eer dankt dan wanneer je geslaagd bent voor je examen of beter bent van je ziekte.

Alle bidden dat niet tegelijk danken is mislukt. Dan willen we wel dat God ons geeft waar wij zin in hebben, maar zelf geven we Hem niet waar Hij recht op heeft. En dat is toch eigenlijk bidden: den Heer geven dat Hem toekomt, de offerande des lofs!

Ons bidden is doorgaans te weinig aanbidding. Voelt u het verschil? Aanbidden, daar zit hulding in! 't Griekse woord van het N.T. voor aanbidden betekent niet voor niets „op de knieën vallen“. 't Is opmerkelijk dat in het laatste bijbelboek het woord „bidden“ nergens voorkomt, maar wel herhaaldelijk „aanbidden“. Daarin vernedert de bidder zich het diepst en klimt zijn gebed het hoogste!

Bij enkel-bidden staat onze eigen nood in het middelpunt, bij aanbedding de eer van onze God. Bidden, — dat komt in de bijbel ook voor tussen mensen onderling, maar aanbidden mogen we alleen den Here onze God.

Bidden is danken. U kent het mooie plaatje „Dank U“, waar Milo onlangs nog over schreef. Laten we maar eerlijk erkennen dat we daar niet veel aan toekomen, aan zulk bidden, dat opgaat in het danken. „Dank U, o Heer, ik wil U danken, dat ik U danken kan“. Daar wordt je van binnen blij van en er is blijdschap in de hemel om zo'n gebed. Ik heb het in mijn jeugd wel anders gehoord, van mijn grootvader, ouderling-preeklezer in de Chr. Geref. Kerk. Bidden waar ik als kind bang van werd, koud, naar, — bidden dat me neerdrukte in de put en je de rillingen over je rug joeg, en dat zat 'em echt niet alleen in de lengte van zulk bidden. Maar wat zegt Paulus van het bidden? „Verblijdt u ten allen tijde, bidt zonder ophouden, dankt God onder alle omstandigheden“ (1 Thess. 5 : 16, 17). Daar wordt het gebed geflankeerd door de blijdschap en de dankbaarheid. Arm in arm trekken ze gedrieën op en trekken ze ons mee naar het einddoel der zaligheid!

Moet U met grote letters eens schrijven op een karton en dat maar ophangen in uw slaapkamer, links van uw bed, zodat het het eerste is wat u elke morgen ziet bij het opstaan: blij zijn—bidden—danken!

En dan rechts van uw bed op een ander karton dat andere woord van Paulus: „verblijdt u in den Here te allen tijde, -uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend, want de Here is nabij, -laten uw begeerten door gebed-met-dankzegging bekend worden bij God“. (Filip. 3 : 4-6).

Dan stapt u nooit meer met het verkeerde been uit bed. En is uw dag altijd goed. Paulus heeft het geschreven aan de wanden van zijn cel, want hij zat toen gevangen. Hij kon er toch nog zingen en danken. Want: de Here is

nabij, en wat heeft een christenmens dan nog te klagen? Dan wijken de wanden voor het uitzicht op Jezus, die komt!

Bidden is danken. De dankbaarheid zij ons geen verplicht regeltje achteraan, maar de toonzetting van heel ons gebed. De geur van het reukwerk voor God toegericht. Veranderen de omstandigheden ervan? Neen, maar wijzélf veranderen er door, en dat is altijd nog belangrijker. We vragen ons bij het bidden al te vaak af of we er „beter van worden“, en daar komen dan de problemen van over gebedsverhoring. Maar het eigenlijke probleem zit niet in de gebedsverhoring maar in de gebedshouding. 't Is niet de vraag of we er beter van worden in de zin van verbetering van onze omstandigheden, maar of we er géestelijk beter van worden.

Jacobus zegt (4 : 3) dat het mogelijk is dat we niet ontvangen omdat we verkéerd bidden. Dat zullen we ons bij onze z.g. onverhoorde gebeden toch eens moeten afvragen: bidden we ook verkéerd? Dan zullen we moeten beginnen te bidden dat de Here ons betere bidders wil maken.

Toen Hizkia doodziek was en Jesaja hem kwam vertellen dat hij sterven moest, — het zal je gezegd worden — is hij toch niet opgehouden met bidden. Eigenaardig. Als wij zo'n boodschap kregen, niet van de dokter, zelfs niet van de dominee, maar rechtstreeks uit de hemel, — dat komt vandaag zo niet meer voor —, dan zouden wij het bidden om genezing dadelijk gestaakt hebben. Per slot van rekening heeft God toch het laatste woord. Maar het merkwaardige bij Hizkia was, dat die boodschap van Jesaja Gods laatste woord niet was. Het ene woord haalt het andere uit: Gods Woc-1 haalt bij Hizkia het gebedswoord er uit. Maar toen ging hij niet soebatten om nog een jaar of wat prolongatie van zijn leven voor zijn eigen genoegen, maar hij bad in deze trant: maar Here, dat kunt U toch niet doen,

dat U me sterven laat, want waar kom ik dan? dan daal ik in het dodenrijk, waar ik U niet meer loven kan!

En toen de Here op Hizkia's hartstochtelijk gebed Zijn voornemen veranderde, — dat kan, zo groot is de kracht van het gebed, lezer! en als Hizkia zich bij de boodschap van Jesaja had neergelegd, was hij gestorven! —, maar als dan de Here Zijn voornemen verandert en Hij schenkt Hizkia nog 15 jaar erbij, — weer zeggen we: het zal je gezegd worden: nog 15 jaar! wat moet een mens dicht bij de Here leven, om dat allemaal te kunnen opvangen en verwerken —, wat is dan Hizkia's eerste gang? Een opgang naar het huis des Heren om in het midden der gemeente God te loven! En dan horen we een ontroerend danklied, waarin hij bidt:

„Gij hebt mijn leven gered van de groeve der vernietiging, want Gij hebt al mijn zonden achter Uw rug geworpen. Het dodenrijk looft U niet, de dood prijst U niet, maar de levende, de LEVENDE looft U, zoals ik heden doe“.

Zo kijkt een christenmens tegen zijn leven aan: leven = loven, en daarom bidden = danken!

Ja, bidden is danken, maar dan toch anders dan de farizeeër bad: ik **dánk** U o God dat ik niet ben als die tollenaar daar... Dat is een manier van danken, waarin we eigenlijk God uitnodigen om óns te danken. Zulk bidden is wel de bidder, maar niet Gode aangenaam. Maar de tollenaar kon wel van zichzelf spuwen en — zijn bede — niet veel meer dan een kreet: o God, wees mij zondaar genadig!, was Gode aangenaam, omdat het danken er in zat: ik dank U o God, dat ik U om genade smeken mag.

Hoe kunnen we dan beter bidden dan maar gewoon doorgaan met danken, al de dag, en te vragen, dat ons lied God loven mag, en te bidden, dat we bij Zijn komst onstraflijk wezen mogen.

C. P. Plooy

Een kerkelijke discussie over de valse kerk

III

Een katholiek, oecumenisch besluit

Zoals we in onze vorige artikelen aantoonde bestond er tussen de Afscheidenen en de Dolerenden in het laatst van de vorige eeuw een diepgaand verschil van inzicht ten aanzien van de vraag hoe de Ned. Herv. Kerk moest worden beoordeeld.

Zowel de Afscheidenen als de Dolerende kerken en broeders aanvaardden van ganser harte de confessie als zuivere vertolking van de waarheid der Schriften. Oók in wat zij omtrent het onderscheid tussen de ware en de valse kerk zegt. Maar verschil van inzicht bestond er ten aanzien van de vraag of men metterdaad zeggen kon en mocht dat de Ned.

Herv. Kerk zoals die in die dagen reilde en zeilde zonder meer een **valse** kerk mocht worden genoemd.

De Afscheidenen beantwoordden deze vraag globaal genomen met ja. De Dolerenden hielden strak en stijf vol dat er in het Ned. Herv. Kerkgenootschap, dat ze **als zodanig** ook radicaal verwierpen, nog ware kerken voortleefden.

* * *

Om te laten voelen hoe scherp de opvattingen in deze tegenover elkaar stonden wil ik een paar uitspraken van Prof. Lindeboom citeren.

De Afscheidenen zo schreef hij in 1888 „verstaan door „Genootschap“ de N.H. Kerk als een geheel, met al zijn delen; zij hielden daarom al de plaatselijke Gemeenten en alle

personen die in dat Kerkverband bleven, voor delen en leden van de **valse Kerk**. Uit kracht van die overtuiging, stichtten zij ook op plaatsen waar de N.H. Gemeente „rechtzinnig” wilde heten, vrijmoedig een Gemeente. En zij riepen de gelovigen in die Gemeenten toe: verlaat toch de valse Kerk en voegt u bij de ware Kerk, die God weder heeft geopenbaard.

Zij hielden zich voor de oude Geref. Kerk, en wilden — natuurlijk! — niet voor een secte of nieuw Genootschap gehouden worden. Maar tussen hen en de Dolerenden is **dit** het **principeel** verschil:

De Dolerenden zeggen: De plaatselijke Ned. Herv. Kerk is nog de ware Kerk. Die Kerk zat en zit grotendeels nog gevangen in de boeien der Hierarchie.

Overall echter waar dat „juk” is afgeworpen door de oude of een nieuw gevormde Geref. Kerkeraad, is geheel die plaatselijke Kerk „ontkomen” en weder opgetreden als de oude ware Geref. Kerk. Die Kerk is nog wel zeer onzuiver, doch nu moeten wij haar reformeren.

De Afscheidenen zeiden en zeggen nog: Die plaatselijke kerk hebben wij verlaten, omdat zij als zodanig een hoer, een valse kerk is geworden. En **in ons** heeft God de ware Kerk weder geopenbaard en gesteld.

Wij zijn geen nieuw genootschap, geen secte, maar de nieuwe openbaring van de oude Geref. Kerk.

Tegenover de bewering der Dolerenden, dat men zich niet **mag** „afschieden” van de plaatselijke N.H. Kerk, staat de belijdenis der Afscheidenen: afscheiding is **nodig, opdat dit te beter mocht onderhouden worden**, namelijk: „het zich verenigen met deze heilige vergadering, onderhoudende de enigheid der Kerk, zich onderwerpende aan de onderwijzing en tucht derzelve” enz. Art. 28.

Wat dus volgens de een (Christ. Geref.) **ordinantie Gods en voorwaarde voor de enigheid der Kerk** is, wordt door de ander (Dolerende) **ongoorloofd en separatisme** genoemd¹⁾.

* * *

Men hoort het: de standpunten stonden scherp tegenover elkaar.

En men bleef ze over en weer vasthouden.

Als de synoden van 1891 in 't zicht komen, — de synode van de Chr. Geref. Kerk en van de Dolerende Kerken waarin over de vereniging van deze kerken zou worden gehandeld — schrijft Prof. Lindeboom een lijvige brochure. Daarin legt hij er nog weer eens alle nadruk op dat de Afscheiding inderdaad een afscheiding was van de Ned. Herv. Kerk in haar geheel en in haar delen als van een **valse Kerk**. En hij verklaart dan: „Juist die kenschetsing „valse Kerk”, juist die „Scheiding” was de ergernis en hinderpaal van al die gaarne Gereformeerde hetende vrome mensen (in de Ned. Herv. Kerk n.l. - C.V.). Juist die „Afscheiding” van wat zij **nog** „de Kerk” noemen, is voortdurend de kloof tussen om en de Gereformeerden in 't Hervormde Genootschap, met wie ook de Dolerenden te dezer zaken nog „van één gevoelen” zijn”.

Voor Lindeboom lag zelfs de rechtvaardiging van de Afscheiding van de Ned. Herv. Kerk juist, en alléén, daarin dat deze kerk **vals** was. Indien de Ned. Herv. Kerk en de Ned. Herv. Kerken, zo vroeg hij, „slechts „verbasterd” waren geweest, zouden zij (de Afscheidenen - C.V.) zich dan van dezelve hebben **mogen** „afschieden”?” Indien de vierhonderd Chr. Geref. Gemeenten niet **tegenover** de Ned. Herv. Kerk staan als **Kerk** tegenover **valse** gemeenschap „is dan haar bestaan wel te verdedigen? Moeten zij dan niet terug tot de Geref. Kerken? Moet dan niet de „Scheiding” ophouden van stonden aan?”²⁾

Daarom staat het naar Lindeboom's overtuiging ten aanzien van de vereniging van Afscheiden en Dolerende kerken zó, dat daarbij moet **gekozen** worden tussen Afscheiding en Doleantie. Er kan z.i. aan geen wer-

kelijke vereniging tussen deze kerken gedacht worden. „zolang niet één van beide standpunten wordt **losgelaten**; en dat de Chr. Geref. gemeenten nimmer op enigerlei wijze de „scheiding” van de „valse Kerk” mogen verloochoenen”³⁾.

Deze kwestie is voor Prof. Lindeboom zo belangrijk dat hij zelfs verklaart „dat van alle verschilpunten tussen Afscheidenen en Dolerenden de verhouding tot het Ned. Herv. Genootschap, algemeen en plaatselijk, **het** punt is, de wortel en grondslag van alle andere”⁴⁾.

* * *

Zo stonden dus Afscheidenen en Dolerenden in de beoordeling van de Ned. Herv. Kerk — en daarom ook ten aanzien van de vraag of de reformatie der kerk in de weg van Afscheiding of Doleantie diende te geschieden — zakelijk scherp tegenover elkaar.

Maar, en dat is een heerlijk ding om op te merken, Afscheidenen en Dolerenden bléven elkaar zoeken.

Het leefde in de overgrote massa zowel van de afgescheiden als van de dolerende kerken en broeders dat men elkaar niet **mocht** loslaten dat men al 't mogelijke **moest** doen om tot elkaar te komen. Er was immers tussen hen ten opzichte van belijdenis en kerkorde een zó grote overeenstemming dat het naast en tegenover elkaar blijven staan voor God niet verantwoord was. Neen, men camoufleerde de verschillen van inzicht niet! Maar men worstelde tegelijk met elkaar om ze uit de weg te ruimen, om ze te overwinnen.

Ook mannen als Lindeboom en de zijnen waren er, ondanks alle bestaande verschil in opvatting tussen Afscheidenen en Dolerenden, diep van overtuigd dat men de weg naar de eenheid met alle ernst moest zoeken. En ook zij deden daarom hun uiterste best om die te vinden.

Het kwam en komt in de geschiedenis der kerk dikwijls voor dat het verschil in inzicht en opvatting dat er tussen kerkelijke gemeenschappen bestaat gretig wordt aangegrepen en vastgehouden soms zelfs met alle kracht opgeblazen, om de kloof tussen die gemeenschappen te rechtvaardigen en te laten voortbestaan. Men **wil** niet verenigen. Men huivert bij de gedachte dat de oorzaken van de verwijdering zouden worden weggenomen. Want dan zou men **moeten** verenigen — of openbaar worden als kerken en mensen die, in de greep van sectarisme of uit zelfhandhaving, weigeren te leven naar de door Christus gegeven opdracht om de eenheid der kerk ook „in het zichtbare” tot openbaring te laten komen.

Als in zo'n situatie samensprekingen worden gehouden zijn die onwaarachtig. Want het staat dan immers bij één partij — of misschien wel bij beide partijen — bij voorbaat vast: verenigen doen we **nooit**. Men ziet het dan soms zelfs gebeuren dat als een bestaand verschil van gevoelen echt uit de weg wordt geruimd, men haastig een ander fabriciert om daarmee de onwil om tot de ware eenheid der broeders te komen te bedekken.

Van dit alles merkt men bij de eenheids-pogingen van Afscheidenen en Dolerenden niets.

Integendeel het boeiende en wonderlijke en zeldzame in hun polemiseren, corresponderen en confereren is dat 't beheerst wordt door de wil, de hoop, het gebed, om de eenheid in de weg van waarheid en liefde te verwerkelijken.

Voor al daardoor trad aan het licht dat Afscheiding en Doleantie echt-reformatische bewegingen waren. Iedere **echte** reformatie wordt immers gekenmerkt door de hartstochtelijke begeerte en het onvermoeide worstelen om de door Chr. afgebeden eenheid van allen die Hem in onverderfelijke liefhebben te verwerkelijken.

Het is in dit artikel niet mogelijk en voor ons doel ook niet nodig een volledig overzicht te geven van de pogingen welke door de

deputaten en de synoden van de Chr. Geref. en de Nederduitse Gereformeerde (de dolerende) Kerken werden ondernomen om tot de éénwording van deze kerkengroepen te komen.

Ik wil alleen meedelen dat het initiatief daarbij aanvankelijk vooral van de zijde der Dolerende Kerken kwam en dat ten slotte alle concrete voorstellen welke zij met het oog op een eventuele vereniging aan de Chr. Gereformeerde synoden deden mislukten. Dat geschiedde vooral ook ten gevolge van het verschil in visie op de Ned. Herv. Kerk.

De synode van de Dolerende Kerken welke in 1890 in Leeuwarden samenkwam wendde het daarom over een andere boeg. Zij schreef namelijk aan de komende synode van de Chr. Geref. Kerken dat de Dolerende Kerken niet alleen bereid waren, maar er ook hartelijk naar verlangden, ja het zelfs plichtmatig achtten zich met de Chr. Geref. Kerken classicaal en synodaal te verenigen op de grondslag van de Gereformeerde Belijdenis en de Gereformeerde Kerkregering.

Daarbij sprak ze uit, dat de Dolerende Kerken harerzijds nu „geen ander beding” stelden, „dan dat de verenigde Kerken de Drie Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerken als accoord van kerkelijke gemeenschap zullen eren, en dat deze gemeenschap geregeld zal worden naar de beginselen van Gereformeerde Kerkregering, gelijk die in onze oude kerkenordening zijn uiteengezet”⁵⁾.

Deze verklaring betekende dat de synode van de Dolerende Kerken het aan het initiatief van de synode der Chr. Geref. Kerk, als oudste in rechten, overliet voorstellen te doen ten aanzien van wat op deze basis in verband met de begeerde vereniging nader gestipuleerd diende te worden⁶⁾.

Dit voorstel van de synode der Dolerende Kerken kwam in behandeling op de synode van de Chr. Geref. Kerk welke in Augustus 1891 eveneens te Leeuwarden samenkwam. Deze synode nam nu in verband met de „vereniging” een aantal zeer gewichtige besluiten.

Vooreerst verklaarde zij, „dat zij op de grondslag van eenheid in Gereformeerde Belijdenis en in Gereformeerde Kerkregering tot Kerkelijke Vereniging met de Ned. Geref. Kerken wil zoeken te komen”⁷⁾.

Deze verklaring werd met algemene stemmen aangenomen.

* * *

Nadat dit besluit was gevallen stelde de synode voorts een „beding” op op grond waarvan het naar haar oordeel tot daadwerkelijke vereniging tussen de Dolerende en de Afscheiden kerken kon er ook moest komen.

In dit „beding” werd o.a. het volgende verklaard:

„Teneinde op die grondslag (n.l. de zo juist genoemde - C.V.) tot zodanige Vereniging te geraken, oordeelt de Synode der Chr. Geref. Kerk,

erkennende het belangrijke verschil dat tussen Separatie en Doleantie bestaat,

zelve vaststaande in de overtuiging dat de scheiding van 1834 en vervolgens een werk van God was, zowel recht- als plichtmatig naar Zijn Woord en de Geref. Belijdenis,

de Doleantie met haar Kerk - en Rechtsbeschouwingen voor rekening latende van de Ned. Geref. Kerken;

nochtans bereid om in weerwil van dat onmiskenbaar verschil toch met het oog op en krachtens de eenheid in Belijdenis en Kerkregering althans te pogen om tot Vereniging te komen en Kerkelijk samen te leven,

dat dan alleen zulk een poging zal kunnen slagen,

1e. als over en weer, oprecht en zonder zinsbehoud, de te verenigen Kerken erkend worden als ware en zuivere Geref. Kerken naar Belijdenis en Kerkenorde;

2e. als, wat de verhouding tot de Ned. Herv.

Kerk betreft, dit wederzijds wordt uitgesproken, dat verbreking van de Kerkelijke gemeenschap met de besturen van de Ned. Herv. Kerk niet alleen, maar ook met de leden in corporatieve en plaatselijke zin, door Gods Woord en de Geref. Belijdenis geboden en dus noodzakelijk is;

3e. en als geen personen als leden der Verenigde Kerken mogen worden erkend, dan die instemming betuigen met de Geref. Belijdenis en Kerkorde en dien overeenkomstig wensen te leven".

Dit „beding" — het was opgesteld door Prof. Bavinck en ds. J. van Andel en werd in de loop der discussie door de opstellers zelf geamendeerd ten gevolge waarvan het de vorm kreeg als hierboven is weergegeven — werd in eindstemming met algemene stemmen aanvaard.

Prof. Lindeboom die een eigen, door de synode verworpen, voorstel voor een „beding" had ingediend, verklaarde na afloop van de eindstemming, onder applaus der vergadering, dat hij ondanks zijn voorstel, lettende op de leiding van Gods Voorzienigheid, „ook nu indien hij lid der Synode was, voor het voorstel zou hebben gestemd".

Het aanvaarden van dit beding door de synode van de Chr. Geref. Kerk en, later door die van de Ned. Geref. (dolerende) Kerken was een zeer belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Kerk in ons Vaderland. Want het betekende de vereniging van Afgescheiden en Dolerende Kerken in één kerkverband.

Waar we in verband met het thema van deze artikelen met alle nadruk op willen wijzen is dit: dat in deze synodale uitspraak het verschil in inzicht dat er tussen de Afgescheiden en de Dolefende kerken en broeders bestond uitdrukkelijk wordt erkend;

dat de Doleantie met haar kerk- en rechtsbeschouwingen niet als exclusief-confessioneel worden beschouwd, ook niet als anti confessioneel worden verworpen maar voor rekening wordt gelaten van hen die ze voorstaan;

dat evenzo de Afscheiding met haar specifieke opvatting omtrent de Ned. Herv. Kerk niet als exclusief confessioneel en derhalve evenmin als voorwaarde voor kerkelijke eenheid wordt gepostuleerd;

en dat ondanks de bestaande en erkende verschillen toch tot kerkelijke eenheid werd besloten.

Op grond van dit alles mogen en moeten we zeggen dat het bovengenoemde besluit van de Synode der Chr. Geref. Kerk, gehouden in 1891 een waarlijk katholiek en oecumenisch besluit is geweest.

C.V.

¹⁾ De Bazuin van 10 Aug. 1888; De Roeper, 16 Augustus 1888.

²⁾ Waar zijn wij en waar gaan wij heen Heusden, 1891, blz. 32/3

³⁾ Idem, blz. 71.

⁴⁾ Idem, blz. 79. Het spreekt vanzelf dat Lindeboom bij deze visie op de Ned. Herv. Kerk onontkoombaar voor de vraag kwam te staan hoe dan de relatie was tussen de ware gelovigen welke in de Ned. Herv. Kerk leefden en de kerk van onze Heer Jezus Christus. Bestond er tussen deze gelovigen en de ware kerk geen enkele relatie? Moest men zeggen dat deze gelovigen zonder meer buiten de kerk stonden en niets met de kerk te maken hadden? Lindeboom zegt daarvan in een reeks stellingen: **De Christ. gelovigen in het Herv. Genootschap behoren naar hun geestelijk leven tot de ware Kerk, en zijn daarom geroepen zich af te scheiden van de valse Kerk, en zich te voegen tot de ware Kerk, waar ter plaatse God ze ook gesteld heeft.** Ik geef deze stelling zonder ze verder te bespreken hier door Er blijkt duidelijk uit dat Lindeboom toch ook erkent dat er een relatie is tussen gelovigen die in een valse kerk leven en de ware kerk. Die gelovigen behoren naar zijn overtuiging op een bepaalde wijze toch ook nog tot de ware kerk.

⁵⁾ Acta van de tweede voorlopige synode, 1890 art. 55, blz. 63.

⁶⁾ Handelingen van de derde voorlopige synode; 1891, blz. 106.

⁷⁾ Handelingen, art. 139, blz. 75.

⁸⁾ Idem, art. 184, blz. 102-104.

Kerkelijk Leven

* * Protestants Nederland.

*

De Vereniging Protestants Nederland zond ons haar maandblad dat de zelfde naam voert als de vereniging, het nummer van mei 1964. Deze toezending geschiedde waarschijnlijk in het raam van een actie tot werving van leden, waartoe onlangs ook circulaires werden rondgestuurd, door mensen uit onderscheiden kerkelijke gemeenschappen ondertekend en aanbevolen. Zo voor wat onze Geref. Kerken betreft door ds. D. K. Wielenga te Rotterdam, lector aan onze Theologische Hogeschool.

De conjunctuur voor zulk een actie is gunstig: het huwelijk van prinses Irene en de gebeurtenissen daaromheen gaven de antiroomse schippers de wind in de zeilen en een gunstig getij, mitsgaders stof aan de antiroomse penvoerders.

Daar komt bij dat pas prof. Rogier wel niet zijn eigen, maar dan toch de eucumenische mond in zijn Nijmeegse lustrumrede voorbij praatte, toen hij om met het Eindhovens Dagblad te spreken, „op klompen kwam binnenstappen in de porceleinwinkel van het oecumenisch gesprek". Aldus: „Wij mogen andersdenkenden niet in de waan laten, laat staan brengen, dat wij de hereniging verwachten van een soort geven en nemen. Wij verstaan haar als de terugkeer tot de ene Kerk onder de ene Opperherder (de paus, G.V.), een kerk die in heel haar structuur en in heel haar aardse verschijningsvorm ingrijpend gewijzigd kan worden, maar niet in haar leer en haar leergezag. Het schijnt mij een dure plicht van christelijke liefde en waarlijk oecumenische zin, onze andersdenkende christenbroeders op dit punt niet in het onzekere te laten".

De bisschop van Den Bosch was met deze klompdansen van prof. Rogier in de eucumenische porceleinwinkel „niet gelukkig". Het is niet duidelijk waarom de bisschop er niet gelukkig mee is: omdat prof. Rogier zo hardop gezegd had wat ook de bisschop denkt of omdat de bisschop er anders over denkt. Maar het r.k. dagblad De Tijd dacht daar anders over en oordeelde: „mannentaal". Dat vinden wij ook en van prof. Rogier en van De Tijd.

Roma aeterna, bij alle veranderingen blijft Rome in de loop der eeuwen Rome. Het heeft wisselingen genoeg gekend: renaissance-pausen, liberale pausen, een eucumenische Johannes XXIII, maar dat betrof slechts de aardse verschijningsvorm: één ding bleef onveranderd: extra ecclesiam nulla salus, buiten de (heilige roomse) kerk géén zaligheid. Ondanks alle gisting gaat de dogmavorming konsekwent door: 1870 de onfeilbaarheid van het pauselijk leergezag, een vijftiental jaren geleden het dogma van Maria's ten hemel opneming. Vroeger: de strakke anti-contraceptionele leer inzake de geboorteregeling, thans een studie-commissie over „de pil", maar het onfeilbaar leergezag is onveranderd.

Er ware meer te noemen.

Maar het is te verstaan dat men op tegenweer bedacht is. Van het eucumenistisch streven onzer dagen schijnt Rome de grote winstmaker te worden. Het is buiten kijf dat het reeds lang de initiatieven en de leiding van de Wereldraad van kerken heeft overgenomen. En het is te begrijpen dat Protestants Nederland op een uit het carlistische kamp buitgemaakte jachthoorn verzamelen blaast.

* * Geef de bazuin een zeker geluid?

*

De vraag is echter of deze bazuin een zeker geluid geeft?

Het ons toegezonden tijdschrift spreekt over het huwelijk van Prinses Irene: „Dat zij mag terugkeren naar het christelijk geloof volgens reformatische overtuiging". Ra, ra, wat is dat? Ik dacht zo dat het christelijk ge-

INHOUD:

Bidden is danken	C.P.P.
Een kerkelijke discussie over de valse kerk	C.V.
Kerkelijk Leven	G.V.
Antwoord ds. Amelink aan ds. O. K. Wielenga	H.A.
Boekaankondiging	
Persschouw	
Kerknieuws	

loof christelijk geloof was als het was volgens de Heilige Schrift. Maar wat betekent hier: volgens reformatische overtuiging? Daarna volgt een artikel waarin betoogd wordt dat Rome nog steeds onbetrouwbaar is. Een ander handelt over de mogelijkheid van een eventueel roomse koning in Nederland, volgens het r.k. canonieke recht onderworpen aan de paus en gewezen wordt op de invloed die de biechtvader aan het hof zou hebben op het landsbestuur.

Het beste is nog een artikel over Calvijn al zijn ook hier de trekken van het contereitsel van antiroomse makelij. Aandacht wordt gegeven aan de bijwoning van de mis in Eindhoven door Prinses Christine. Een opstel houdt zich bezig met de parallelie tussen de Moedergodinverering en de Mariacultus. En aandacht wordt voorts gegeven aan de hervormde gemeente in Drimmelen met haar zangdiensten samen met roomsen.

Het is allemaal anti.

Ook de rede van het verslag van dr. K. H. E. Gravemeyer te Scheveningen uitgesproken te Scheveningen op 9 april: „Ik reik de hand, over kerkmuren heen aan allen, die de Here Jezus belijden, die God God willen laten. Samen met hen belijd ik de éne legitieme regering Gods, de ware theocratie". Dat klinkt prachtig. Maar het is niet duidelijk doch raadselachtig.

Het is allemaal anti.

* * Het eigenlijke front

*

Een vereniging als Protestants Nederland is als het beeld dat staat op poten van ijzer en leem. Eén in het negatieve: anti-rooms. Tot de eigenlijke wortel wordt niet doorgestoten. Want het gevaar ligt niet in de organisatorische en religieuze kracht van Rome, maar in de religieuze zwakte van de nakomelingen der reformatie. Die wordt niet weggenomen door organisatie en acties: de organisatie en de acties van zwakken zijn zwak.

De zaken liggen dieper.

Ds. P. K. Keizer heeft er in het Groningsch Kerkblad van 27 juni terecht op gewezen, dat de kansen van Rome daarom zo gunstig staan, dat Rome met zijn moderne godsdienstigheid in hoog religieuze vorm tegemoet komt aan de „bandjir van modern oecumenisme, die de oude kerkmuren doet wankelen en belijdenisgeschriften meesleurt op zijn weg naar een oeverloze gemeenschap, waar niet meer gevraagd wordt: „Wat is een christen nodig te geloven?", maar alleen: „Wat doet mijn ziele goed?"

Hij wijst in een kritische bespreking van de brochure van dr. C. Trimp (Wat is Gereformeerd?) op het werk van ds. C. Vonk in diens schrift „Trouw blijven", en in de laatste afleveringen van „De Voorzeide Leer" en zegt: Dat is Gereformeerd. Want in de schriftuurlijke afwijzing van een leer omtrent de mens (een mens = een sterfelijk lichaam + een onsterfelijke ziel), die voor deze moderne religieusiteit de invalspoort biedt, wordt deze invalspoort niet maar afgegrendeld, maar dichtgemetseld.

En het is de tragiek dat zelfs binnen vrijgemaakte kring dat schriftuurlijke werk van

Vonk en anderen, bij alle correctie die het behoeft, niet wordt verstaan en zelfs wordt tegengesproken.

„De positieve kracht van het moderne oecumenisme is zijn ziele-religieusiteit”, aldus t.a.p. ds. Keizer.

Het zou zo kostelijk zijn als we als vrijge-maakten elkander op dit punt nu konden vinden. Ds. D. K. Wielenga, die ons met anderen per circulaire uitnodigde om toe te treden tot de „interkerkelijke” vereniging Protestants

Nederland, een anti-roomse versie van de oecumene, meende in De Schaapskooi van 27 juni Vonk te moeten bestrijden en de Schiedamse kerkeraad. Terwijl nu juist ds. P. K. Keizer op dezelfde datum aantoonde hoe in dat werk van Vonk het arsenaal ligt wel niet voor een antipapistische actie, maar voor de bewapening tegen alle „ziele-religieusiteit”, waaraan Rome voor een verdoold protestants geslacht kan voorzien.

G. Visee.

Antwoord ds. Amelink aan ds. D. K. Wielenga

(I)

De Weleerwaarde Heer Ds. D. K. Wielenga JDzn., Rotterdam-C.

Weleerwaarde Heer,

Ik dank U hartelijk voor Uw antwoord op mijn open brief d.d. 20 maart 1964. U hebt in ieder geval de moeite genomen om in te gaan op wat ik zei. Het was aanvankelijk mijn bedoeling de redactie van Opbouw te verzoeken Uw antwoord in zijn geheel op te nemen in de Persschouw. Maar nu Uw antwoord zo lang geworden is is dat niet wel mogelijk. Ik zal mijn uiterste best doen om Uw antwoord recht te laten wedervaren in mijn weergave.

Open brief.

In de eerste plaats mishaat het U zeer dat ik de vorm van een open brief heb gekozen. U vindt dat ongebruikelijk. Daarmee ben ik het eens. Je doet dat zo maar niet. Het deed U denken aan de dertiger jaren toen K.S. zich genoodzaakt zag open brieven te richten aan H. H. Kuyper.

Ik heb het niet nagezocht waarom K.S. dat deed. Maar het was in de dertiger jaren, toen de onweerswolken zich boven de gereformeerde kerken samenvakten, niet in het minst dank zij het optreden van H.H.K. Nu wil ik U niet beledigen door U te vergelijken met H.H.K. en me zelf niet belachelijk maken door me te vergelijken met K.S., maar ik heb wel geschreven, omdat ik ook nu onweerswolken zie boven onze kerken. In zulk een situatie grijp je inderdaad wel eens naar een ongebruikelijke vorm. Om eindelijk ook antwoord te krijgen. Ik had zakelijk eerder hetzelfde geschreven als wat ik aan Uw adres schreef in mijn Open brief. Toen vond niemand het de moeite waard er op in te gaan. Dat is nu in ieder geval wél gebeurd. En dat was mijn bedoeling. Vandaar de open brief.

Calvijn.

Om te beginnen reageert U op de conclusies die ik getrokken heb uit de overname door U van een artikel van drs. Exalto in de Schaapskooi over de rechtvaardiging van de zondaar. Ik had uit Uw overname — zonder enig commentaar — afgeleid dat U het een waardevol artikel vond en noodzakelijk voor Uw schapen om naar te leven. Dat blijkt nu niet het geval te zijn. Ook bij nadere bezinning geloof ik niet dat ik een lichtvaardige conclusie getrokken had.

Exalto had de vrijspraak van de zondaar zonder de werken, door het geloof alléén, het hart van het evangelie genoemd. Ik heb aangetoond, dat hij het daarin eens was met Calvijn die het noemde het hart der religie. Ik zou eraan toe kunnen voegen dat Greijdanus het noemt: dat wat het evangelie tot evangelie maakt. In zijn Galatencommentaar.

Nu meen ik dat Exalto-Calvijn-Greijdanus gelijk hebben. Ik heb me daarvoor beroepen

op de Schrift. En toen, met behulp van Calvijn, hieruit enkele conclusies getrokken wat betreft de verdraagzaamheid in de kerk en t.a.v. de kerk.

Nu beschuldigt U mij Calvijn iets te hebben laten zeggen wat hij nu juist niet bedoelde. U citeert hem als hij schrijft in de Institutie, boek IV, hoofdstuk I, 12: „Maar mijn bedoeling is hierbij niet zelfs maar de allergeeringste dwalingen in bescherming te nemen...”. U voegt er triomfantelijk „o zo” aan toe. Daarmee vestigt U de indruk dat ik wel de dwalingen in bescherming wil nemen. Dat is niet eerlijk van U. Ik had immers zelf ook geschreven dat het niet mijn bedoeling was welke dwaling ook in bescherming te nemen en dat het goed gereformeerd is te strijden tegen elke dwaling. Iedereen zou het recht hebben aan mijn gereformeerd-zijn te twifelen als ik een andere opinie had. Uw triomfantelijk „o zo” was aan mijn adres misplaatst, omdat ik precies hetzelfde geschreven had.

Maar niet-in-bescherming-nemen is nog maar negatief gezegd en biedt geen oplossing voor ons geschil. Daarom had ik me via Calvijn beroepen op de Schrift om aan te tonen dat wij onderscheid dienen te maken tussen de ene dwaling en de andere. Tussen de ene dwalende en de andere. U bestrijdt dat en zegt „Wie ben ik om onderscheid te maken tussen het ene en het andere artikel? Inderdaad zij zijn me allemaal even dierbaar”.

Maar dat is Calvijn toch niet met U eens. Ik veroorloof me het nog eens over te schrijven. „Want de hoofdstukken der ware leer zijn niet alle van één gestalte (forma-soort, aard, gehalte, A.).

Sommige zijn zo noodzakelijk om te weten, dat ze bij allen ontwijfelbaar vast moeten staan als leerstukken, die den godsdienst eigen zijn. Als daar zijn dat er één God is, dat Christus God is en de Zoon Gods, dat onze zaligheid gelegen is in Gods barmhartigheid en dergelijke. Er zijn andere, waarover tussen de kerken geschil is, maar die toch de eenheid des geloofs niet verscheuren” (Inst. IV, I, 12).

Het zou goed zijn als U nu openlijk schrijft, dat Calvijn een niet gereformeerde verdraagzaamheid t.a.v. de kerken aan de dag legt. Dat te zeggen zou voor de duidelijkheid goed zijn. Want dan wordt ook duidelijk dat volgens U thans **niet** meer geduld mag worden, wat Calvijn nog wel verdedigde.

Nu poogt U van mijn beroep op Calvijn af te komen door te zeggen: „Calvijn spreekt uitdrukkelijk over „ieder lid der kerk. Maar wat in ieder lid der gemeente te dragen valt, valt **niet** te dragen in de leraren-der-kerk, in de opzieners der gemeente. Dat opmerkelijk onderscheid heeft ds. Amelink niet opgemerkt”.

Als antwoord hierop moge gelden in de eerste plaats dat als Calvijn spreekt over ieder lid der kerk daaronder natuurlijk ook de dienaren vallen. Dat zijn ook leden der kerk. In de tweede plaats dat er geen tweërlei wet is voor dienaren en „gemene” lidmaten. In de

derde plaats dat het beslist niet waar is dat Calvijn dit onderscheid maakt.

Ik heb — om toch vooral eerlijk te blijven — héél dat hoofdstuk van de Institutie nog weer eens nagelezen. Een mens kan zich vergissen. Ik dacht: wie weet heb ik dat onderscheid over het hoofd gezien. Maar het staat nergens te lezen. Calvijn wil het hebben over de zichtbare kerk, zoals hij dat noemt. Dan gaat hij spreken over de tekenen, waardoor de kerk kan worden gekend. Dan noemt hij de prediking van het evangelie en de bediening van de sacramenten. En dan zegt hij „Wat wij zeggen, dat de zuivere bediening des Woords en het zuivere gebruik in de bediening der sacramenten een pand en kenteken is, dat wij die gemeenschap, waarin beiden aanwezig zijn, veilig als een ware kerk kunnen aanvaarden, daarvan gaat de betekenis zo ver, dat **die kerk** (onderspreking van mij; A.) nooit verworpen mag worden, zolang ze daarbij blijft, ook al is ze (de kerk; A) overigens vol van fouten. Ja zelfs zal er in de bediening van de leer of der sacramenten enige fout kunnen insluipen, zonder dat die ons van haar gemeenschap behoort te vervreemden. Want de hoofdstukken der ware leer zijn niet alle van één gestalte (IV, I, 12).

Als het nu gaat over de leer en over de bediening der sacramenten dan gaat het toch zeker ook over de dienaren. De samenvatting vindt U in IV, II, I. En daar kunt U zien dat ik Calvijn toch echt goed begrepen had. „Vervolgens hebben we aangetoond, **dat de dwalingen, aan welke men zulk een vergeving schuldig is**, de zulke zijn, waardoor de hoofdinhoud van de leer van de godsdienst niet wordt aangetast, waardoor die hoofdstukken van de Godsdienst, over welke onder alle gelovigen eenstemmigheid moet zijn, niet in het gedrang komen”. Calvijn spreekt dus heel rustig over de hoofdinhoud.

En als hij daarna gaat spreken over de leugen, die de kerk kan binnen dringen dan noemt hij leugen die leer, die de hoofdsom der noodzakelijke leer verbastert. Hoofdsom. Noodzakelijke leer. En dan gaat hij, zoals Exalto, spreken over het pausdom.

Ik kan U alleen toegeven dat Calvijn in IV, I, 13 spreekt over gemeenteleden die in zonden vallen. Maar ook dan spreekt hij over Katharen en Donatisten en nog over de kenmerken der kerk. En U weet even goed als ik dat er dan meer aan de hand is dan alleen de heiligheid van de gemeenteleden.

De Schrift.

Belangrijker dan mijn beroep op Calvijn was uiteraard mijn bebroep op de Schrift. Ook dat bestrijdt U. U schrijft „Wanneer ds. Amelink Calvijn citeert uit IV, I, 14 over de gemeente te Corinthe, dan is dat juist; maar dat geldt de interne verhoudingen van de kerk van Christus daar ter plaatse”.

Dat zal wel waar wezen! Maar dat heeft natuurlijk niets met ons geschil te maken. Het ging hierover dat én in Corinthe én in de gemeenten van Galatië sprake was van een dwaalleer. De dwaling in Corinthe was echt niet van geringe betekenis. Calvijn zegt hierover, dat met het laten varen van de opstanding der doden het gehele evangelie instort. Dus echt geen geringe zaak. In de Galatenbrief komt het anathema (de vervloeking). In 1 Corinthe niet. Omdat het in Corinthe geen leraars waren en in Galatië wel? Waar staat het dat onder de „sommigen” uit 1 Cor. 15 : 12 geen ambtsdragers waren? Immers nergens. En in de Galatenbrief spreekt Paulus zijn anathema uit over de dwaalleraars, maar hij doet dat de geméenten ernstig waarschuwend, dat ze niets over zouden houden als ze deze leer geloofden. Want allen die het van werken der wet verwachten, ambtsdragers en gemeenteleden, liggen onder de vloek. Héél de gemeente wordt gewaarschuwd. Ambtsdragers en „gemene lidmaten”. Er is dan ook geen tweërlei norm.

In Galatië was de waarheid van het evangelie in het geding. Dat wat het evangelie tot evangelie maakt. De vrijspraak van de zondaar. Alleen door Christus. Nu moet U mij niet tegenwerpen, zoals U doet, dat ik een tegenstelling suggereer met de andere stukken der leer. „Wie spreekt over het hart van het evangelie poge niet een tegenstelling te suggereren met andere leerstukken van het Woord des Heren”. Over het hart van het evangelie sprak Exalto. Ik las dat in De Schaapskooi. Over het hart der religie sprak Calvijn. Ik las dat in de Institutie. Over de waarheid van het evangelie spreekt de Schrift. Ik ben dus echt wel in goed en veilig gezelschap. Wie over hart spreekt maakt toch geen tegenstelling met zijn andere lichaamsdelen. Maar je kunt beter een snee in je vingers hebben dan een gebrek aan je hart. Daarom is er wel degelijk onderscheid te maken tussen het ene en het andere artikel. De kerk heeft dat gelukkig ook gedaan. Calvijn deed het ook, zoals U las in de Institutie.

Dit is geen onverschilligheid tegenoverwat-ook in de Schrift. Maar de hoofdstukken der ware leer zijn niet alle van één gestalte.

Van Andel

Ik zei u: daarom is er wel degelijk onderscheid te maken tussen het ene en het andere artikel. Ik zal U dat nogmaals aantonen uit de historie. Het is misschien goed in dit verband maar met van Andel te beginnen. Ik had gewezen op van Andel's afwijking van art. 37 N.G.B. en op zijn — God dank! — onaangevochten positie in de kerken.

Als antwoord daarop zegt U aan mijn adres dat van Andel zulk een goed gereformeerd man was. Waar we ook verschil over hebben, daarover niet. Ik geloof dat ook, ondanks zijn afwijking van art. 37 N.G.B.U. bepleit zelfs een heruitgave van zijn werken. Voor mij persoonlijk behoeft dat niet. Want ik heb veel van hem. Maar ik zou me met U over een heruitgave verheugen.

U meent dat ik lichtvaardig met zijn naam omgesprongen ben. Maar ik heb hem juist als voorbeeld aangevoerd, omdat ik het zulk een voortreffelijk gereformeerd exegeet vind. Dat is toch niet lichtvaardig met iemands naam omspringen.

Overigens hebt U niet ver gezocht in zijn werken. Anders zou U wel tot de ontdekking gekomen zijn dat van Andel inderdaad zo zijn eigen opinies had over de wederkomst van Christus. U citeert de synode van Franeker 1863, waar gesproken is over de vraag: „de synode bepale of de leer van Jezus' persoonlijke wederkomst, om 1000 jaren op aarde te regeren, de leer is der Gereformeerde kerk al dan niet, of ook daartegen strijdt”. U vraagt of iemand weet of dat slaat op van Andel. Nu dat weet ik ook niet. Maar die persoonlijke wederkomst van Christus om 1000 jaren te regeren geeft wel precies het gevoelen van van Andel weer.

In de door U geroemde „Handleiding” schrijft van Andel op blz. 487 (uitgave uit het jaar 1903): „Zo is dan eindelijk de koninklijke held verschenen, op wien de lijdende gemeente heeft gehoopt. . . . Ongestoord zal Christus, na de nederwerping der wereldmacht, de volkeren beheersen, duizend jaren lang, dat is: een bepaalde lange tijd, welks duur door het getal duizend echter slechts op mystische wijze wordt aangewezen. . . . Maar Christus heerst niet zonder de Zijnen. . . . Hier zien wij het blinkend heir der martelaren. . . . De overigen der doden blijven achter in hunne graven, hun opstanding grijpt eerst na afloop der duizend jaren plaats, Openb. 20 : 5. Ongetwijfeld is het ons niet mogelijk, ene aan de werkelijkheid beantwoordende voorstelling te maken, van het „hoe” dezer heerschappij: het zij ons genoeg te weten, dat Christus en de heiligen op ene met hunne hemelse staat overeenkomende wijze deze wereld regeren zullen. Echter is de wereld nog niet van zon-

daren gezuiverd; de volken van verre zijn nog slechts geveinsdelijk onderworpen. . . .” Daarna volgt de loslating van de satan. En dan volgt het eioodgericht. Er is dus volgens van Andel tweërlei wederkomst van Christus. Gescheiden door de duizend jaar, al is dat dan een mystisch getal. Wat dat ook maar wezen moge.

Bij 1 Cor. 15 : 23b schrijft hij in 1897. . . . : „Hier is alzo gene sprake van de algemene opstanding, maar slechts van de herleving dergenen die den Geest van Christus in Zich hebben; want die zijn Geest niet heeft, is de zijne niet, Rom. 8 : 9. Deze opstanding der gelovigen is iets bijzonders, iets eigens, dat haar van elke andere opstanding der doden onderscheidt; hetzij van die, welke de mens aan het aardse leven teruggeeft, hetzij van die, welke plaats grijpt aan het einde des gericht. Zij is de vrucht en voortzetting van Christus' opstanding; zij is de openbaring van Christus' leven in ons; zij is de volmaking van Christus' geestelijk lichaam. Christus zou zonder de opstanding der zijnen niet volledig zijn; zijn opstanding zou om zo te spreken zonder de onze niet aflopen en niet tot hare slotsom komen. Als wij dat niet in het oog houden, komen wij er toe, om onze opstanding te onderschatten, door haar aan te merken als iets bijkomstigs, dat, gelijk een artikel van weelde, desnoods gemist worden kan. Wij houden dan op om met Paulus naar de opstanding te jagen als naar een prijs, die wij door de heiliging des lichaams deelachtig pogen te worden. Dat de algemene denkwijze der gelovigen onzes tijds op dit gewichtig punt(!!) een algehele ommekeer nodig heeft, kan niet wel ontkend. Mochten wij dan allen de opstanding der heiligen hoogschatten, want zij is de openbaring van Christus' heerlijkheid, en tot volmaking onzer gemeenschap met God volstrekt nodig.

Als iets enigs in hare soort is deze opstanding dan ook, wat de tijd betreft, van de algemene opstanding gescheiden. Duidelijk komt dat uit in Openb. 20, alwaar zij eerste opstanding heet, door het tijdperk van Christus' richterlijke heerschappij over de volkeren

der wereld van de latere afgescheiden. . . .”.

Als U dit nog niet voldoende is, dan moge volgen uit zijn „Kort begrip van den Raad Gods ons in de Schriften geopenbaard, in vragen en antwoorden”. Uit het jaar 1884. Een catechisatieboekje dus! Les 40 blz. 50:

1. Zal Christus een aards koninkrijk oprichten?

De rijken dezer wereld zullen voorzeker zijns worden; niet op aardse wijze echter zal hij ze met zijne heiligen regeren, maar op hemelse, naar het voorbeeld van de wijze der heerschappij Gods over Israël.

2. Zullen onze ontslapenen ook deel hebben aan Christus' koninkrijk?

Ongetwijfeld; zij, die in Christus ontslapen zijn, zullen zelfs eerst opstaan; eerst daarna zullen de overgeblevenen te samen met hen opgenomen worden in de wolken.

3. Welke profetie wordt alsdan vervuld?

Alsdan zullen de profetiën ten volle vervuld worden, die zeggen, dat Christus heersen zal van zee tot zee, en alle volken hem zullen eren.

4. Is Satan alsdan reeds ten volle te niet gedaan?

Nee; hoewel hij geen macht meer heeft op aarde, besloten zijnde in de afgrond, heeft hij zijn volle straf nog niet ontvangen, en zal hij zelfs nog eens losgelaten worden.

5. Waartoe zal deze loslating des Satans dienen?

Om een laatste openbaring der zonde onder de volken te voorschijn te brengen, die tot volle uitzuivering van de bozen lieden moeten.

6. Wat zal hierop volgen?

Gelijk Christus de levenden gericht heeft, zo zal hij thans de doden richten, om een iegelijk hunner, die niet in het boek des levens geschreven is, uit de eerste dood over te brengen in de tweede”.

Voor dit keer moet ik afbreken.

Gaarne ben ik Uw dienstvaardige

Herman Amelink.

BOEKAANKONDIGING

JAARVERSLAG KINDERBESCHERMING

Voor ons ligt het Jaarverslag van de ons allen sympathieke Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, de organisatie die als de strandvonderij optreedt voor het drijfhout dat van vrijgemaakte schepen-met-averij aanspoelt op de vrijgemaakte kust. De vereniging had in 1963 zesenvestig kinderen onder haar zorg voor gezinsvoogdij en patronage, afkomstig uit 25 gezinnen, en staande onder toezicht van 21 gezinsvoogden-vrijwilligers en 2 beroepskrachten.

Op 1 januari stonden 57 kinderen onder volledige voogdij der vereniging, waaronder vijf kinderen zijn voor welke verpleging het dept. van justitie geen enkele bijdrage geeft, maar in die gevallen — dat is een plus! — mocht steeds op de grootst mogelijke medewerking van familie en kerk worden gerekend.

De actie voor het Tehuis sloot op 31 dec. 1963 met een saldo van f 534.105.81. De kosten zullen in verband met de prijsstijgingen straks f 800.000.— bedragen. Ik meen te weten dat meerdere kerken in deze zaak nog nalatig zijn. De verpleeggelden vergden een bedrag van f 83.407.90, de bestuurs-, bureau- en personeelskosten f 44.911.27.

De jaarinkomsten bedroegen:

voor 1962 van de overheid	f 71.078.81
voor 1963 van de kerken	f 37.583.40
van particulieren	f 26.243.15

Het bestuur blijkt met grote zorg te zijn samengesteld. Dat merkt men reeds als men let op de in 1963 opgetreden bestuursleden.

Mevrouw mr. L. G. A. Bremmer-Lindeboom, met wie een tweede jurist in het bestuur kwam; voorts drs A. J. Hendriks, sociaal-econoom; J. Hoogland, bedrijfsadviseur; K. Huizinga, zenuwarts.

Het personeel bestaat uit de heer C. Rosenbrand, directeur; mej. W. J. Rijken van Olst, maatsch. werkster; mej. W. J. Kootstra, secretaresse; en mej. W. C. van Reemst, kantoorbediende. De boekhouding wordt verzorgd door

mevr. A. Rosenbrand-Van Dokkum en mevr. J. Groenewold-De Jonge, en dat door beiden buiten dienstverband.

Zij dit werk aan al de leden onze kerken bij de voortduur aanbevelen. Mogen met name de giften van kerken en particulieren vlot vloeien voor de ruim 2½ ton waarop het fonds voor het Tehuis nog wacht.

G. Visee.

INGEZONDEN

Hooggeachte Ds. Visee,

Mag ik U vriendelijk danken voor Uw antwoord d.d. 8 mei op mijn „ingezonden” van 10 april? Het zij mij vergund nog enkele opmerkingen te maken n.a.v. Uw antwoord. Graag doe ik dat, evenals U, puntsgewijs.

1. U acht het onjuist, dat ik geen rekening hield met het raam, waarin U schreef over het eeuwige leven; het raam n.l. van het belovende spreken Gods. Dit zachte verwijt acht ik toch niet gegrond. Al zou hetgeen U zegt in Uw 1e en 2e artikel en in het slot van Uw 3e artikel, volkomen juist zijn, dan mag ik toch wel aantonen, dat wat U schreef over het eeuwige leven, onjuist is. Dan kon U zelf de conclusie trekken, dat U ten onrechte iets in het raam geplaatst had, dat er niet hoorde. De reden, waarom ik niet over dat „raam”, over die omlijsting sprak, ligt hierin, dat ik me moest beperken.

Mag ik nu een enkele opmerking maken over het raam, waarin U spreekt over het belovende spreken Gods?

In het slot van Uw 1e artikel en in Uw 2e artikel spreekt U over de aanspraak der gemeente. Dit gedeelte acht ik geen bewijs in het raam van Uw betoog. U spreekt in het 1e en 3e artikel over de inhoud der beloften Gods, en U tracht aan te tonen, dat God over belofde goederen, die pas in de toekomst zullen worden geschonken, spreekt alsof ze reeds geschonken zijn. Van die inhoud der beloften springt U dan over naar de reden van de generaliserende aanspraak der gemeente. Dat laatste is m.i. een op zichzelf

staand onderwerp, dat niets zegt over de inhoud der beloften, noch over de tijd, waarin de beloften al of niet vervuld zijn. Een voorbeeld moge dit duidelijk maken.

„Gij zijt verlost”. Ik ben het met U eens, dat de reden, waarom de ganse gemeente aldus wordt aangesproken, gelegen is in het feit, dat aan allen de belofte van heil toekomt; aan allen zijn de heilsbeloften betekend en verzegeld. Maar — en hierin verschil ik met U — de heilsbelofte komt allen toe, **onafhankelijk van de vraag** of allen, hoofd voor hoofd, zich reeds het beloofde heilsgoed hebben toegeëigend of hebben kunnen toeëigenen. De werkelijkheid is zó, dat onbekeerden en hypocrieten zich het beloofde heilsgoed **niet** hebben toegeëigend. Of de bekeerden zich het heilsgoed wél hebben toegeëigend, hangt van de inhoud der belofte af. De vergeving der zonden is nu reeds hun deel, terwijl de volmaakte zaligheid in de toekomst verkregen wordt. Uw redenering: — Hier wordt, vanwege de aanspraak der ganse gemeente, slechts over beloften gesproken, die hier niet vervuld zijn —, acht ik onjuist en daarom zonder bewijskracht in Uw betoog. Uit het feit, dat aan onbekeerden de beloften niet zijn vervuld, kunt U toch moeilijk de conclusie trekken, dat de beloften dus ook niet aan de bekeerden zijn vervuld.

Van elke belofte moeten we uit de Schrift nagaan, of zij enkel voor de toekomst geldt, of dat zij hier reeds gerealiseerd wordt, geheel of ten dele. Wat die verlossing betreft: deze belofte wordt tijdens dit leven reeds ten dele vervuld. D.L. V, 1: „... die verlost Hij wel van de heerschappij en slavernij der zonde, doch Hij verlost hen in dit leven **niet ganselijk** van het vlees en het lichaam der zonde.”

God verlost ons wél tijdens dit leven van de **slavernij** der zonde, maar nog niet ganselijk van het vlees en het lichaam der zonde. Er is tijdens dit leven wél een **begin** van verlossing van het vlees en het lichaam der zonde. De volkomen verlossing toeft nog.

Evenzo worden ook de beloften uit 1 Cor. 6 : 11 (afwassing, heiliging, rechtvaardiging) aanvankelijk wél vervuld tijdens dit leven, maar eerst op volkomen wijze na ons sterven. Een gebrek in Uw betoog is m.i., dat U dit onderscheid niet duidelijk uiteengezet heeft.

2. Ik had geschreven: „U steunt hiermee de stelling, die Ds. B. Telder verdedigt”. Daarmee bedoelde ik, blijkens het verband, enkel dit: U steunt hiermee de stelling, die Ds. Telder t.a.v. het eeuwige leven verdeligt in zijn brochure 1963. Het slot van wat U onder 2) schrijft, geeft mijn bedoeling op juiste wijze weer.

3. Het is geoorloofd, met genoemde personen van mening te verschillen. Maar dan moet het Schriftbewijs afdoende zijn. Ik trachtte aan te tonen, dat dit niet het geval was.

4. Als in het doopsformulier staat: „totdat wij eindelijk in de gemeente der uitverkorenen onbevlekt zullen gesteld worden”, dan wordt hier met „het eeuwige leven” bedoeld die fase van het eeuwige leven, die begint op het ogenblik van ons sterven. Dat ogenblik is n.l. de afsluiting van „de afwassing onzer zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons leven”.

Als er staat in het Avondmaalsformulier: „waar Hij onze hongerige en dorstige zielen tot een waarachtige spijsje en drank **des eeuwigen levens** geworden is”, en in het dankgebed: „en tot een spijsje en drank **des eeuwigen levens** geschonken hebt”, dan kunnen deze uitdrukkingen toch moeilijk iets anders inhouden, dan dat het eeuwige leven, dat hier reeds in ons is, gevoed en gesterkt wordt. Het eeuwige leven als periode na de jongste dag kan tijds het gebruik van het H.A. toch niet gevoed en gesterkt worden? Zo'n gedachte acht ik ongerijmd.

Ook zegt het formulier, dat Christus ons de levendmakende Geest heeft verworven, opdat wij door die Geest met Hem waarachtige gemeenschap zouden hebben. Die gemeenschap hebben wij hier in dit leven, vanaf onze bekering. De levendmakende Geest geeft ons hier reeds het leven; dat **leven** wordt gevoed en gesterkt tijdens het gelovig gebruik van het H.A.; dat leven wordt in ons formulier genoemd „**het eeuwige leven**” en in art. 35 N.G.B. wordt datzelfde leven gekarakteriseerd als „geestelijk en hemels leven”. Ik concludeer dus, dat het formulier het geestelijk en hemels leven, dat we hier bezitten, ook noemt met de naam „het eeuwige leven”.

5. Naar mijn bescheiden mening kunt U niet op goede gronden de wettigheid van bovenstaande conclusie ontkennen.

Maar, zo zegt U, we dienen niet te vergeten, dat de confessie noch de catechismus noch het Av.formulier opzettelijk over de aard en de tijd van het eeuwige leven handelen. Deze opmerking acht ik onjuist. Want antw. 58 van de Cat. handelt opzettelijk over de troost, die wij schepden uit het artikel van het eeuwige leven. Het eeuwige leven wordt hier genoemd naar een bepaald aspect, n.l. de eeuwige **vreugde**, waaraan ik hier op aarde reeds deel heb; hier begint de eeuwige vreugde al; een ander aspect is de **zaligheid**. Ook die begint hier al, maar de **volkomen** zaligheid ontvangen we **na dit leven**.

Hier wordt opzettelijk over de aard en de tijd van het eeuwige leven gesproken.

6. De niet-johanneïsche geschriften spreken meestal over het eeuwige leven, dat met de jongste dag begint. Dat blijkt uit de teksten zelf en uit het verband. Daarentegen spreekt Lukas 16 : 9 over het opnemen in de eeuwige tenten, direct bij het sterven.

Als in Luk. 18 : 18 gevraagd wordt: „Wat moet ik doen om het eeuwige leven te beërven?”, dan leert deze tekst niets over de aanvang van het eeuwige leven. Johannes zegt op verscheidene plaatsen (zoals ik aantoonde in Opbouw van 10-4-64), dat het eeuwige leven reeds hier begint. We hebben het eeuwige leven reeds hier **in ons**. Ik had verwacht, dat U de teksten, die spreken over „het eeuwige leven in ons hebben” kritisch bespreken zou. Dat heeft U in Uw antwoord niet gedaan, hetwelk ik betreurt. Want daar komt het nu toch op aan. Ik acht het onjuist om op deze wijze te redeneren: „In de niet-johanneïsche geschriften wordt over het eeuwige leven gesproken als een toekomstig goed, dat na de jongste dag verkregen wordt. Dus kán Johannes aan het begrip „eeuwig leven” niet een uitbreiding geven.” Deze redenering, die U — naar ik meen — volgt, is onjuist, omdat Johannes zegt, dat we hier het eeuwige leven reeds in ons hebben. Beide is waar: Het eeuwige leven wordt hier reeds begonnen (1e fase) en het wordt dus voortgezet in de tussentoestand (2e fase), terwijl de heerlijkste fase begint op de jongste dag. Hierin is geen enkele tegenstrijdigheid. Johannes geeft een aanvulling over de aard en de tijd van het eeuwige leven. Het spijt me, dat U in Uw antwoord niet op het tekstbewijs is ingegaan. Ik weet nu nóg niet, waarom ik U niet heb kunnen overtuigen.

7. Als de Heiland zegt, dat de H. Geest in ons wonen zal, om tot in eeuwigheid bij ons te blijven, dan is het onjuist om te zeggen: De H. Geest blijft wel bij de Kerk als lichaam, maar woont niet in de leden afzonderlijk. Ik krijg de indruk, dat U redeneren wilt als in deze laatste zin staat. De H. Geest zal **in ons** zijn en blijven eeuwigheid.

Ik wees er op, dat de H. Geest genoemd wordt de Geest des levens. Woont Hij in ons, dan **leven** wij; en blijft Hij eeuwiglijk in ons, dan **leven** wij eeuwiglijk. Dat was de reden, waarom ik argumenteerde met Joh. 14 : 16, 17. Ik heb me er wel over verwonderd, dat deze argumentatie U niet toesprak. Wie door de H. Geest is wedergeboren en vernieuwd, die leeft eeuwiglijk, vanaf de inwoning van de Geest des levens. Zo zegt ook de verklaring van Ursinus' Schatboek: „Het eeuwige leven zal zijn een eeuwig wonen Gods in de uitverkorenen door den H. Geest...., een leven dat hier aanvangt, ginds zijn voltooiing zal verkrijgen, opdat zij God eeuwiglijk prijzen en verheerlijken.”

U schreef in „Ons aller Moeder”, p. 159: „En even zeker als brood en wijn uw leven in stand houden, even zeker zult ge door mijn lichaam en bloed te eten en te drinken het leven met Mij hebben tot in eeuwigheid.” En als U in Uw antwoord aan mij onder 4) zegt, dat Gods kinderen nu reeds door de Geest Gods uit het geloof leven, dan stemt U daarmee toe, dat dit leven, dat wij hier reeds ontvangen hebben (levendmaking = wedergeboorte, D.L. LLL, 12) altijd zal voortduren tot in eeuwigheid.

Ditzelfde drukt de Here Jezus ook zó uit: „Dit is het brood, dat uit de hemel nederdaalt: eet men daarvan, dan sterft men niet” (Joh. 6 : 50).

Ik had opgemerkt: „U erkent impliciet, dat „leven” in de tweede helft van Joh. 3 : 36 hetzelfde is als „eeuwig leven” in de eerste helft. Ditzelfde geldt ook t.a.v. 1 Joh. 3 : 14, 15; 1 Joh. 5 : 11, 12; Joh. 6 : 53, 54”. Deze stelling heeft U niet bestreden, en daaruit mag ik toch wel de conclusie trekken, dat U daarmee instemt. Ik geloof trouwens, dat wie daarmee niet instemt, deze teksten beslist geweld aandoet.

Als wij nu dat leven hebben als gerealiseerde belofte, zoals U erkent, dan volgt uit deze teksten noodwendig, dat wij nu reeds het **eeuwige** leven hebben als aanvankelijk gerealiseerde belofte. Ik meen, dat U zich hiervan niet voldoende rekenschap heeft gegeven.

8, 9. Ik geloof na lezing van Uw antwoord niet, dat hier bij mij gebrek aan onderscheiding was. U zegt: Wij zijn als gelovigen nu reeds verheugd over de bruiloft des Lams. Volkomen waar! Maar U vergeet m.i. dat het eeuwige leven in antw. 58 Cat. **gekarakteriseerd** wordt als „eeuwige vreugde”. Die vreugde is een bepaald aspect van het eeuwige leven. Die eeuwige vreugde, d.i. het eeuwige leven, begint reeds hier, zegt antw. 58. Ik geloof niet, dat het geoorloofd is, dit antwoord op een andere wijze uit te leggen.

Wat Jes. 33 : 24 betreft: het is Uw bedoeling toch zeker niet om te beweren, dat we **nu** nog niet vergeving van ongerechtigheid hebben, wanneer we er om bidden?

10. Zie 6). „Het belovende spreken is waarachtig en getrouw”. Volkomen waar! Maar we zullen bij iedere belofte afzonderlijk moeten nagaan, wat de Schrift leert over de tijd van vervulling der belofte. En dan worden vele beloften

reeds aanvankelijk in dit leven vervuld, en ze worden volkomen vervuld na dit leven. Dat zal de uitkomst van een gehoorzaam, Schriftgelovig onderzoek zijn (zie ad 1).

Nogmaals U hartelijk dankend voor Uw antwoord, met hoogachting en broederlijke groeten,

L. Roorda Phz.

Antwoord aan broeder Roorda.

Hooggeachte broeder Roorda,

De redactie heeft gaarne aan Uw verzoek om opname van Uw stuk willen voldoen. Het is echter niet mijn bedoeling thans opnieuw hetgeen U schreef op de voet te volgen en van mijn aantekeningen te voorzien. De lezers mogen — althans voorlopig — oordelen tussen mij en U. Te zijner tijd hoop ik op de zaken terug te komen. Doch het heeft, dunkt me, ook zijn nut een en ander eens even te laten bezinken. Maar bij het verder komen van de tijd wordt het mij hoe langer hoe duidelijker, dat niet alleen deze, maar tal van andere kwesties onder ons vastzitten op het belovende spreken van de HEERE. Ik denk aan de kwestie in Beverwijk, aan de moeilijkheden tussen ds Oosterhoff en zijn keraad aan de ene, de andere broeders aan de andere kant. Ik meen dat deze dingen ook een rol spelen in de strijd over de kerk, zoals die o.a. in Murmerwoude en in Groningen tot actuele moeilijkheden leidden. En ze zitten ook achter de discussies over het eeuwige leven. Dat men elkander zo moeilijk kon vinden en vaak zo langs elkander heen praat is, meen ik, grotendeels te danken dat men tot deze achtergronden niet doordringt. Want — en hier corrigeer en verbeter ik mij zelf — dat belovende spreken Gods is maar niet een kader, waarin ik deze dingen zette, maar het is het eigen karakter van het Woord Gods: zó spreekt de HEERE. Jaren geleden nam ds Js. Bootsma (Bloemendaal-Loosduinen) in de Westlandse Kerkbode een oud gedicht (!?) op, dat door K. S. ik meen in De Reformatie werd overgenomen, en waarvan ik altijd de regels onthouden heb:

Hoe is Gods verbond gelegen?
Enkel in beloften is.

Ik hoop in ander verband op deze zaak terug te komen. En liever dan een poging te doen U op de onderdelen terstond „lik op stuk” te geven, wil ik U vragen af te wachten en ook zelf bij Uw Schriftstudie aan deze zaak aandacht te geven.

Eén punt: U schrijft „wij hebben het eeuwige leven reeds **in ons**”. Daar moet U nog eens goed de Schrift op nalezen. Niet in verband met dat „reeds”, maar dat „in ons”. Is 1. dat eeuwige leven iets concreets, iets zelfstandigs IN mij of is „(eeuwig) leven in zich hebben gewoon „(eeuwig) leven”? Ik meen dat „het leven hebben” = leven. Het punt is voor de zaak van belang.

U vriendelijk dankend voor
Uw repliek,
geheel de Uwe G. Visee.

OPNIEUW KINDERBIJBELS NAAR SPANJE

Sinds enkele weken is de Spaanse uitgave van Anne de Vries, **Groot Vertelboek voor de Bijbelse Geschiedenis**, deel 2, het Nieuwe Testament van de pers gekomen.

Dit schijnbaar onbetekenende feit is een reden van bijzondere blijdschap voor vele christenen in Spanje, die al enkele jaren in het bezit zijn van het Oude Testament en verlangend uitzien naar dit nieuwe deel. Het gaat daar met dit boek als in de zendingsgebieden: de Kinderbijbel gaat van hand tot hand. Ook wordt hij door veel zondagsschoolonderwijzers met grote zegen gebruikt.

De kinderbijbelactie die het Internationaal Reformatorisch Verbond in 1962 organiseerde had een stroom van dankbetuigingen tot gevolg, waarin tegelijkertijd de bescheiden wens doorklonk: wat zouden we er nu nog graag een Nieuw Testament bij hebben!

Helpt U mee deze broeders gelukkig te maken?

Ieder deel, dat verzonden wordt, kost f 9.50. Bijdragen worden graag ontvangen op postrekening nr 290193, ten name van de Penningmeester van het Internationaal Reformatorisch Verbond, te Amsterdam.

DE KERK IN DE MODERNE WERELD

Internationaal Gereformeerd Congres
21-28 augustus 1964

Van 21 tot 28 augustus 1964 wordt door het Internationaal Reformatorisch Verbond op het conferentie-oord „Woudschoten” te Zeist zijn vijfde internationaal congres gehouden onder het thema: „De Kerk, haar plaats en opdracht in de moderne wereld”. De vroegere congressen werden gehouden te Montpellier, Frankrijk (1953); Detmold, Duitsland (1955); Straatsburg, Frankrijk (1958) en Cambridge, Engeland (1961).

Het Internationaal Reformatorisch Verbond is noch een kerkelijke noch een specifieke theolo-

gen-organisatie. Het stelt zich meer algemeen tot doel door het houden van conferenties en de uitgave en verspreiding van literatuur mede te werken aan de verdieping en uitbouw van het reformatorisch leven in ruime zin, zowel binnen als buiten de kerk. Als zodanig staat het los van organisaties als de Presbyteriaanse Wereld-Alliantie en de Gereformeerde Oecumenische Synode.

Ook het congres van deze zomer staat open voor allen die het reformatorische leven in ruime zin ter harte gaat. Het organiserend comité hoopt dan ook dat velen van allerlei maatschappelijke posities daaraan zullen deelnemen. Daarin lag ook het boeiende van de vroegere congressen.

Het programma van het komend congres is attractief en stimulerend. Sprekers komen uit Canada, Brazilië, Schotland, Nederland, Frankrijk en Duitsland. Elke morgen wordt begonnen met Bijbelstudie in groepen, ingeleid door Prof. Dr. Jean Cadier van Montpellier (Frankrijk). Voorts staan er vijf congreslezingen op het programma over de volgende onderwerpen: Het appel dat uitgaat van de Nieuw-Testamentische Gemeente; De taak van de kerk; de opdracht van de kerk in de wereld; De eenheid der kerk; De kracht der reformatie in de moderne wereld. Ruim tijd is gereserveerd voor berichten over de positie van het reformatorisch protestantisme in verschillende landen. Het congres biedt een goede gelegenheid om met Christenen van gereformeerde belijdenis uit allerlei landen in nader contact te komen.

Voor belangstellenden zijn nog folders met het volledig programma en een inschrijvingsformulier te verkrijgen bij de congres-secretaris: Dr. C. Boertien, Heibekstraat 33, Geldrop.

Men wordt dringend geraden deze gelegenheid niet onbenut voorbij te laten gaan.

VOOR AANKOMENDE STUDENTEN

Wanneer u binnenkort uw studie aan een der Universiteiten of Hogescholen zult beginnen, wordt u geconfronteerd met de vraag, of u zich moet aansluiten bij een der bestaande studentencorpora, en zo ja, bij welk.

Als gereformeerd student staat u in een academische wereld, die veelal een onchristelijk, zo niet anti-christelijk karakter vertoont, zowel wat de beoefening der wetenschap betreft, als in de studentensamenleving. U bent ook hier gesteld voor de taak, vanuit het geloof te leven en, teneinde elkaar daarbij te helpen, het contact met anderen te zoeken.

Omdat wij bij de vervulling van die taak (in eerste instantie) op hen zijn aangewezen, met wie wij de gemeenschap in Christus hebben, is organisatie in een verenigingsverband, dat wortelt in deze gemeenschap, eerste eis.

De „Verenigingen van Gereformeerde Studenten” vinden in het bovengenoemde haar grondslag en doel, waar haar leden pogen, Gods Woord als absolute maatstaf voor hun leven aanvaardend, zich naar de normen daarvan te gedragen.

Dit laatste schakelt het gezelligheidsleven niet uit — integendeel: in de sfeer der amicitia is dit streven op de meest ongedwongen wijze tot uiting te brengen.

Elk der onderstaande Verenigingen doet een beroep op u, u als gereformeerd student van haar streven niet afzijdig te houden!

Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot:

Groningen: Vereniging van Gereformeerde Studenten „Hendrik de Cock” te Groningen; W. Roerdink, Petrus Campersingel 189, Groningen.

Amsterdam: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam; H. Breman, Weteringschans 114¹, Amsterdam.

Utrecht: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Utrecht; Mej. G. Zijlstra, Schimmelpennincklaan 27, Utrecht.

Rotterdam: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Rotterdam; N. E. Haas, Adr. Milderstraat 70 b, Rotterdam-6.

Leiden: Vereniging van Gereformeerde Studenten „Franciscus Gomarus” te Leiden; A. Joesse, Seissingel 12, Middelburg.

Delft: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Delft; T. F. O. van Nieuwkoop, Corn. Jolstraat 56, 's-Gravenhage 12.

GEREFORMEERD STUDENTENLEVEN IN LEIDEN

voor aankomende studenten:

In Leiden bestaat een Verband van Gereformeerde Studenten (Vrijgemaakt). Het Verband is geen studentenvereniging in de volle zin des woords, het is slechts een organisatie met een beperkte doelstelling: het contact bevorderen tussen de vrijgemaakte studenten te Leiden, die nu over verschillende studentenverenigingen verdeeld zijn.

Ons streven is dat alle vrijgemaakte studenten in Leiden elkaar, als leden van één kerk, kunnen ontmoeten en steunen, waarbij de nadruk wordt gelegd op de bespreking van vraag-

stukken die ons als Vrijgemaakt-Gereformeerden bezighouden. We spreken dan ook de verwachting uit dat ieder a.s. vrijgemaakt-gereformeerd student in Leiden althans lid zal worden van het Verband, naast de studentenvereniging die hij kiest.

Als Verband willen we ons niet uitspreken over het lidmaatschap van een bepaalde studentenvereniging.

Voor inlichtingen over het Verband en voor de opgave als lid, richt men zich tot de abactis van het Verband.

Namens het Bestuur,
J. G. van der Land, Klikspanweg 12,
Leiden, abactis van het Verband van
Geref. Studenten (Vrijgem.) te Leiden.

PERSSCHOUW

Het laatste levensjaar van Calvijn

In het „Hervormd Weekblad, de Gereformeerde Kerk” schreef Prof. Van Ifterzon een boeiend artikel over het laatste levensjaar van Calvijn. Graag geven we het aan onze lezers door.

Op 27 mei 1964 zal het vier eeuwen geleden zijn, dat de grote kerkhervormer Johannes Calvijn in Genève is ontslapen. Geheel in zijn geest kan slechts op sobere wijze dit heengaan worden herdacht.

Zijn laatste levensjaar is feitelijk een tijd van langzaam sterven geweest. Zijn zwak gestel, door veel verdriet en zorgen uitgeput, had van vijandschap en tegenstand zo zwaar te lijden gehad, dat de verschillende ziekten, die hem kwelden, vrij spel hadden om deze overmatig harde werker te slopen, nog geen 55 jaar oud. Koliek, jicht, niersteen en migraine, om maar niet meer te noemen, deden om beurten, en soms gezamenlijk, hun meedogenloos werk. De tent werd afgebroken. In een tijd, waarin de medische wetenschap nog in de kinderschoenen stond, was goede raad duur. Calvijn zelf spreekt van een paardemiddel, dat hij heeft gebruikt, zonder precies te zeggen, waarin deze krachtproef bestond. Wel vertelt hij, hoe hij op de raad van zijn dokters heeft moeten paardrijden om, al schommelend en schokkend, een niersteen kwijt te raken, die zo groot was als een noot. De kuur had succes, al ging ze ook met een gemene bloeding gepaard, en vond hij meer baat bij de warme compressen, die zijn pijnen verzachten.

Men zou denken, dat onder zulke omstandigheden het werk aanzienlijk had geleden. Het tegendeel was echter het geval. Als wij de brieven lezen, die uit dit laatste jaar van Calvijn zijn bewaard (en hoevele zullen er verloren zijn gegaan!), verwonderen wij ons over de enorme activiteit, waardoor ook deze laatste fase van zijn werkzaam leven is gekenmerkt. Een uitgebreide correspondentie met kerken en particuliere personen getuigt van de vele zaken, waarover Calvijn werd geraadpleegd en niet zonder succes. Zijn bezonnen oordeel, soms in lange brieven neergelegd, was waard ernstig te worden overwogen en opgevolgd. Typerend was de aansporing, die hij aan baron De Sassenage gaf, die de zijde der Hervormden had gekozen en die te horen kreeg, dat hij naast dank aan God nu wel een brandende ijver mocht tonen om de verloren tijd in te halen en de loopbaan te lopen, die hij nogal laat begonnen was. Was het niet tevens een getuigenis van de eigen visie, die Calvijn op zijn taak en roeping had, als hij, bereidvaardig en oprecht, zijn hart aan God ten offer bracht en werken wilde, zo lang het dag was?

Terwijl de tering hem sloopte, vergat hij zijn vaderland niet. Daar was een vrouw aan de regering, Catharina de Médicis, en kwamen vele hervormden in de moeilijkheden om. Het was de periode der Hugenotenoorlogen, en zelfs als er tussen de oorlogshandelingen in even verademing was en verzoenende maatregelen werden afgekondigd, zorgde de trouweloze koninginmoeder, dat deze gunstige edicten niet werden uitgevoerd. Toch meende Calvijn de Franse gemeenten te moeten adviseren, zich gematigd te gedragen en de wetten des lands te gehoorzamen. Ook hij was van mening, dat het begerenswaard zou zijn, als alle burgers zich verenigden rondom de kennis van de Zoon van God. Hij wees er echter op, dat het Gods wil was, dat het rijk van zijn Zoon te midden van vijanden zou bestaan en dat men dus geduldig zijn lot zou moeten dragen. Dat ging zo ver, dat Calvijn bijv. verlangde, dat voor een synode in Lyon de autorisatie (goedkeuring) van de koning zou worden gevraagd. Zelfs zorgde hij ervoor, dat de kerk een ontwerp-brief kreeg, die aan de koning kon worden gezonden en waarin aan de vorst werd aangeboden officieren te zenden om te zien en te horen, wat er ter synode gebeurde. Vermeld moet worden, dat men naar Calvijn heeft geluisterd, dat de koninklijke goedkeuring werd verleend en dat deze synodale vergadering van hoger hand niet werd verstoord. Blijkbaar voelde Calvijn de situatie goed aan.

Intussen pakten donkere wolken zich samen. In hetzelfde Lyon werd een citadel gebouwd, die kennelijk ten doel had de macht der Hugenoten te breiden, terwijl de koningin-moeder vele andere steden in Frankrijk ontmantelde om te zorgen, dat de Hugenoten in tijden van gevaar zich niet in burchten en vestingen zouden kunnen verschansen. Nog in zijn laatste levensjaar hield deze Franse politiek de hervormer bezig en ijverde hij voor een verbond tussen Frankrijk en Zwitserland op voorwaarde, dat de Franse koning de belofte deed, dat de kerken in Frankrijk in veiligheid en vrede zouden mogen leven. Tot zijn leedwezen kwam deze alliantie echter niet tot stand, en ondervond hij tegenwerking van de zijde van Bern, dat in onderhandeling was met de roomse hertog van Savoye. Bijzonder fraai was dit niet. Het protestantse Bern, dat uit beginsel de zijde van Genève had behoren te kiezen, toonde zich wel van de kleine kant, als het diverse gebieden aan het roomse Savoye wilde afstaan, enkel en alleen om de invloed van Genève te breken. Bern zag blijkbaar niet in, dat het wel alle gebieden rondom Genève aan de gemeenschappelijke vijand kon overleveren en zodoende doelbewust de stad van Calvijn aan de tegenstander kon verraden, maar dat het met deze kleinzielige en kleinburgerlijke concurrentie-politiek de kans liep om daarna zelf onder de roomse voet te worden gelopen. Achteraf gezien kunnen wij zeggen, dat de onderlinge afgunst der rooms-katholieke tegenpartij de oorzaak is geweest, dat Genève een vrije, evangelische stad kon blijven. Want waren de vijanden het eens geweest, dan zouden zij in die dagen binnen het half uur van Frankrijk uit „het ketternest” hebben kunnen uitroeien.

In het begin van februari 1564 gaf Calvijn zijn laatste college, beklom hij voor het laatste de kansel en hield hij zijn laatste toespraak tot de burgers van Genève. Hij wist, dat het op het einde aanging en vroeg telkens, als was het zijn devies: Here, tot hoe lang? Maar al kon hij niet meer spreken en benam asthma hem de adem, hij bleef aan de arbeid, omdat hij altijd waken- en werkende wilde zijn. Tot zijn laatste ademtocht toe. Tot zijn Meester kwam.

Op vrijdag 24 maart kon Calvijn, zoals hij gehoopt had, een vergadering van predikanten bijwonen, die naar gewoonte op zijn kamer werd gehouden. Het avondmaal was in zicht en met het oog daarop werd censura morum gehouden, d.w.z. men besprak de vraag, of alle lidmaten tot de viering ervan zouden kunnen worden toegelaten. Het was een agendapunt, dat in die dagen zeker niet met één hamerslag werd afgehandeld. Letterlijk ieder lidmaat werd genoemd en besproken. Ook Calvijn. Hij was zelfs de eerste, wiens handel en wandel werden getoetst. Niet minder dan 2½ uur nam dit punt in beslag, en nog voelde Calvijn zich niet moe. Integendeel, hij bracht uitlegkundige vragen ter sprake, vroeg om zijn aantekeningen en las hele stukken voor. De vrienden zagen wel, dat het eigenlijk voor hem te veel was, maar zij durfden hem niet te vragen op te houden, omdat iedereen zag, dat het Calvijn genoeg deed. De volgende dag moest hij het echter bezuren.

Op 27 maart woonde hij de laatste zitting van de Raad bij. Omdat de trap te lastig was, had men gezorgd voor een zachte glooiing en kon Calvijn voorzichtig te voet de Raadskamer bereiken. Daar stond hij op van zijn lage zetel en hield hij, de muts in de hand, zijn laatste toespraak in deze zaal. Hij kon niet meer en sprak met de grootste moeite, wonderlijk goedig, zodat menigeen zijn ontroering niet meester was.

Op zondag 2 april was het Pasen en werd het H. Avondmaal gevierd. Hoe verzwakt hij ook was, toch wilde Calvijn naar de kerk. Gedragen op een stoel kon hij er komen en woonde hij de prediking en de bediening van het avondmaal bij. Zijn ademhaling was moeilijk geworden, maar hij zong de psalmen mee en het maakte diepe indruk, dat hij nog eenmaal met de Lofzang van Simeon instemde:

Zo laat Gij, Heer, uw knecht,
naar 't woord hem toegezegd,
thans henengaan in vrede.

Vergisten de aanwezigen zich, of was het waar, dat onwettelijke tekenen van vreugde zijn stervend gelaat verlichtten?

Ruim drie weken later, op 25 april, dicteerde hij zijn testament aan notaris Chenelat. De inzet was al dadelijk opmerkelijk: „In de Naam van God. Ik, Johannes Calvijn, dienaar van Gods Woord in de kerk van Genève, voel mij door verscheidene ziekten zo uitgeput, dat ik niet anders kan denken, dan dat God mij spoedig uit deze wereld wil thuishalen.”

„Allereerst dank ik God, dat Hij met mij, mijn arm schepsel, medelijden gehad heeft en mij betrokken heeft uit de afgrond van de afgodendienst, waarin ik was verzonken om mij tot het licht van het evangelie te trekken en mij te doen delen in de zaligmakende leer, die ik niet waard was. Hij heeft ook zijn barmhartigheid verder laten regeren en heeft mij met al mijn gebreken en zwakheden gedragen, waardoor ik honderdduizend maal verdiend had door Hem verworpen te worden. Wat meer is: Hij heeft zijn genade aan mij zover doen gaan, dat

Hij mij en mijn arbeid gebruikt heeft, tot voortgang en de verkondiging van de waarheid van zijn evangelie. Ik verklaar, dat ik in dit geloof wil leven en sterven en geen andere hoop en toevlucht heb dan dat Hij mij in genade aangenomen heeft, waarop mijn gehele zaligheid rust. Ik neem de genade aan, die Hij mij in onze Here Jezus Christus bewezen heeft, en steun op de verdienste van zijn lijden en sterven, opdat daardoor al mijn zonden begraven zijn. Ik bid Hem ook, dat Hij mij wil wassen en reinigen door het bloed van deze onze grote Verlosser, dat vergoten is voor alle arme zondaren, opdat ik, zijn beeld dragend, voor zijn aangezicht verschijnen kan."

„Ik verklaar ook, dat ik, naar de mate der genade, die Hij mij geschonken heeft, mij beijverd heb zijn Woord in prediking en geschrift zuiver te verkondigen en de H. Schrift getrouw uit te leggen. In alle strijd, die ik tegen de vijanden der waarheid te strijden had, heb ik nooit van list of sofisterij gebruik gemaakt, maar ben ik steeds eerlijk tewerk gegaan om zijn zaak te verdedigen. Maar ach, mijn wil en ijver waren zo koud en traag, dat ik mij echt en overal recht en schuldig voel. Was zijn oneindige goedheid er niet, dan zou al mijn hartstochtelijk streven niets dan rook zijn geweest, en zouden de genadegaven, die Hij mij geschonken heeft, mij slechts nog schuldiger stellen. Zo blijft dan mijn toevlucht, dat Hij de Vader der barmhartigheid is en Zich ook als de Vader van zulk een ellendige zondaar zal betonen en bewijzen."

„Overigens is het mijn wens, dat mijn lichaam na mijn dood op de gewone wijze begraven wordt. Zo wil ik op de dag der zalige opstanding wachten."

In enkele zakelijke zinnen heeft Calvijn daarna bepaald, wat er met de weinige bezittingen, die hij kon nalaten, moest gebeuren. Behalve zijn neven en nichten vergat hij de academie en het fonds voor arme vluchtelingen niet.

In zijn laatste levensmaand nam hij afscheid van de „Heren" van Genève. Hij had hiermee gewacht, omdat (zo zeide hij) God hem nog niet zo nauwkeurig had gewaarschuwd als nu het geval was. Bij het afscheid van de predikanten op 28 april haalde hij nog eenmaal oude herinneringen op: Toen hij in Genève kwam, was er nagenoeg niets. Er werd gepreikt, maar tot reformatie kwam het niet. Hij herinnerde eraan, hoe hij met spot werd gegroet, hoe men 's avonds voor zijn deur 50 tot 60 haakbussen had afgeschoten, en hoe men hem, die zich altijd verlegen en vreesachtig had gevoeld, honden achterna had gestuurd, die hem in jas en benen beten, maar betuigde even oprecht, dat de wortel van de vreeze Gods in zijn hart was geweest. Wat zijn leer betreft, daarvan was hij verzeerd. Hij had de Schrift noch bedorven, noch verdraaid, had altijd naar eenvoud gestreefd en subtiele opvattingen onderdrukt. Hij waarschuwde voor nieuwigheden, omdat veranderingen z.i. dikwijls schadelijk waren. Met name raadde hij hen aan zijn catechismus, liturgische gebeden en doopformulier ongewijzigd te laten.

Na het afscheid van zijn 80-jarige vriend Farel, die hem jaren geleden in Genève had vastgehouden, ging het op het einde aan. De gehele meimaand heeft zijn doodstrijd geduurd. In een voortdurend gebed, de ogen naar de hemel gericht, kwam hem de Schrift voor de geest. Soms was het Ps. 39: Ik zweeg, want Gij hebt het gedaan. En een andere keer het gebed van Hizkia uit Jes. 38: Ik zucht als een duif (een beeld van het klagend geluid).

Op vrijdag 19 mei, twee dagen voor de viering van het H. Avondmaal op Pinksteren, kwamen de predikanten van Genève ook ditmaal in zijn huis bijeen voor de bekende censuur. Calvijn kon er zich nog laten heendragen, deed het gebed, sprak de broeders toe, maar moest zich weldra naar zijn kamer laten brengen. Zijn geest bleef nog helder en hij verzeerde: De muur tussen ons in zal mij niet verhinderen in de geest met u verbonden te zijn.

Op zaterdagavond 27 mei, omstreeks acht uur, toen de zon aan het ondergaan was, daalde ook zijn levenslicht onder de kim der eeuwigheid. Heel onverwachts, toen Beza even uit de ziekenkamer weg was, is hij heel rustig ontslapen. Er was droefheid in de stad bij iedereen en zelfs de stad Bern, die hem politiek zo vaak had dwars gezeten, schreef aan Beza: Wij roepen met Eliza uit: O wagen en bestuurder van Israël!

Genaaid in een lijkwade en gelegd in een heel eenvoudige houten kist werd Calvijn reeds de volgende dag, zondagmiddag 28 mei, tegen 2 uur, ter aarde besteld. Men legde hem op de gewone begraafplaats Plain Palais, in een evenvuldig graf, zonder praal, zonder grafsteen, zoals hij had gewild.

God had hem als zijn instrument gebruikt. Het werktuig was versleten en de grote Werkmeester had het niet meer nodig. Nu werd het terzijde gelegd, maar in zijn testament getuigde hij nog, ook nadat hij gestorven was: Zo wil ik op de dag der zalige opstanding wachten. Of, om om met zijn levensdevies te eindigen: Gode zijn lof.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Cloverdale B.C.: J. Mulder te Carman, Manitoba (Canada).

Tweetal te Deventer: Tj. Boersma te Urk en K. B. Holwerda te Zalk-Veeaten.

Bedankt voor Albany (W.-Australië): Tj. Boersma te Urk; voor Overschild-Appingedam: K. D. van Dijk te Musselkanaal; voor Terneuzen: H. W. Ophoff te Houwerzijl.

Ds. de Wal van Ermelo, die om gezondheidsredenen met vervroegd pensioen gaat, zal D.V. vanaf 1 sept. a.s. in de kerk van Mildam hulpdiensten gaan verrichten. Hij zal zich daar metterwoon vestigen.

Begravenis Ds. J. A. Vink. Donderdag j.l. is ds. J. A. Vink van Amersfoort ter aarde besteld. Tevoren was hij in een speciaal belegde vergadering in de Generale Synode, die daarvoor in de Westerkerk te Amersfoort samenkwam, herdacht. De Assessor der synode drs. D. Deddens sprak een gedachteniswoord. Daarna werd een samenkomst gehouden in de Martuskerk. De leiding daarvan berustte bij ds. K. Deddens die ds. Vink tekende als dienaar des Woords. Onder de aanwezigen bevonden zich o.a. Ds. v. d. Born van Helpman, alle leden van de Generale Synode, J. H. Veenkamp en prof. Veenhof afgevaardigden van de Diaconale Conferentie, de prof. Kamphuis en Doekes, afgevaardigden van het bestuur van Jongelings- en Meisjesbond. Een grote stoet volgde de baar op de tocht van de Martuskerk naar het kerkhof. Daar was ook aanwezig de burgemeester van Amersfoort Mr. J. de Widt. Aan het geopende graf las ds. K. Deddens 1 Thess. 4, waarna hij het Onze Vader bad.

Kerkdiensten te Hengelo (O.). De kerkdiensten van de Gereformeerde Kerk te Hengelo zullen met ingang van 19 juli a.s. gehouden worden in het kerkgebouw van de Gereformeerde Kerk (syn.) aan het Mitchamplain.

Aanvangsuren: 10.30 en 16.30 uur.

ADRESSEN

's-Gravenhage, Zuid-West: P. Tuin, Melis Stokelaan 2646, tel. 070-674967, 's-Gravenhage; **Oegstgeest**, scribe: H. v. d. Land, Kamphuislaan 7, Oegstgeest; **ds. F. van Dijk**, Kempersdijk 21, Neede: **Hengelo**, scribe: L. den Boer, Castorweg 199, Hengelo, telef. 19329; **Mijdrecht**, scribe: M. de Jong, Joh. de Wittlaan 11, Uithoorn. penningm. giro-no 599657 t.n.v. penningmeester Geref. Kerk, Adm. de Ruyterlaan 25, Uithoorn.

KORTE NOTULEN

van de vergadering van deputaten curatoren van de Theologische Hogeschool op 2 juli 1964 in het gebouw v. d. School te Kampen.

1. Aanwezig waren alle curatoren, met dien verstande dat ds. J. Hetinga was vervangen door zijn secundus ds. T. H. Meedendorp. Van de hoogleraren ontbrak alleen prof. J. Kamphuis.
2. Na opening van de vergadering sprak de president de vreugde van de vergadering uit over de mate van herstel, die het prof. dr. H. J. Jager mogelijk maakte weer aanwezig te zijn. Ook vertolkte hij de blijdschap der broeders over het gunstige gevolg van de operatie die prof. J. Kamphuis onderging. Uitvoerig richtte hij zich namens allen tot prof. H. J. Schilder in verband met het overlijden van zijn vader.
3. De notulen van de vergadering van 19 maart 1964 werd enna lezing vastgesteld.
4. Prof. dr. H. J. Jager mocht uiting geven aan de verwachting, dat hij met de nieuwe cursus zijn colleges zal kunnen hervatten. De vergadering nam hiervan met verheuging kennis en besloot ds. D. K. Wielenga dank te betuigen voor de door hem verleende hulp tot voortgang van het onderwijs aan de Hogeschool.
5. Daar een van de hoogleraren in de nabije toekomst de huur van zijn huis ziet aflopen, besloten curatoren er bij B. en W. van Kampen op aan te dringen, medewerking tot het verkrijgen van geschikte woonruimte voor deze hoogleraar te willen verlenen.
6. Ingekomen stukken:
 - a. afschrift van brief van de kerkeraad te D. aan de generale synode inzake traktementen; v.k.a.,
 - b. exemplaar van het tijdschrift „De Wachter”,
 - c. afschrift van brief van enkele broeders en zusters te B. aan de generale synode inzake besluiten der curatoren; v.k.a.,
 - d. enkele exemplaren van „De Theologische Hogeschool” 1962-1963; in archief opgeborgen,

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF
Ds. G. VISEE

Tijdelijk adres van de Redactie:
J. Bosch, Engelenbergstr 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

- e. bericht van senaatswisseling van het studentencorps „F.Q.I.” was reeds beantwoord,
 - f. een reeds beantwoord bericht van overlijden; idem van verloving,
 - g. besluit van de generale synode Rotterdam 1964 inzake financieel beheer der Hogeschool; v.k.a.,
 - h. verzoek voor de leeskamer der Hogeschool f 200.— subsidie te willen toestaan voor de cursus 1964-1965; werd toegestaan,
 - i. brief ener particuliere synode inzake traktementen. Daar deze zaak thans ter generale synode dient zal deze brief aan deze worden toegezonden.
7. ds. J. van Bruggen bood rapport ex art. 13 van de Instructie der curatoren en over de gang van zaken bij de bibliotheek. Hem werd verzocht zijn bemoeingen in dezen voort te zetten en met prof. J. Kamphuis de aanstelling van een assistent met de deputaten-financieel te bespreken.
 8. Middagpauze.
 9. De collegebezoeken zullen in de cursus 1964-1965 gebracht worden in de eerste periode door ds. J. van Bruggen en ds. D. van Dijk en in de tweede periode door ds. H. Veltman en ds. F. de Vries.
 10. Rapport van collegebezoek werd geboden door ds. D. van Dijk, ds. H. Veltman en ds. J. Meester, ds. W. Vreugdenhil en ds. D. Vreugdenhil. Alle rapporten spraken van waardering voor het bijgewoonde onderwijs.
 11. Prof. C. Veenhof las het verslag van de senaat over de cursus 1963-1964.
 12. De vaststelling van de series lectionum zal D.V. in september a.s. geschieden.
 13. Prof. H. J. Schilder werd aangewezen als rector voor het komende academiejaar.
 14. Verkiezing van een nieuw moderamen wordt uitgesteld tot de benoeming van deputaten curatoren door de generale synode heeft plaats gehad.
 15. Namens de commissie voor de schooldagen bracht prof. C. Veenhof verslag uit over de schooldag 1963. Na korte bespreking ontvangt deze commissie de dank der vergadering en wordt gecontinueerd.
 16. De bibliothecaris kwam ter vergadering en las zijn verslag van de bibliotheek.
 17. De rondvraag leverde niets vermeldenswaardig op.
 18. Na dankgebed van een der curatoren sloot de president de vergadering.

Voor de curatoren,
J. van Bruggen, assessor.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij